

IJODIY SOHA TALABALARDA KASBIY MOTIVATSIYANING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK OMILLARI

Xalqaro innovatsion universiteti o'qituvchisi

Ismoilov Vohid Zohid o'g'li

+998939691098

vohidbekismoilov85@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada ijodiy soha talabalarida kasbiy motivatsiyaning shakllanishi va rivojlanishidagi ijtimoiy-psixologik omillar tahlil qilinadi. Tadqiqotda shaxsning ijtimoiy muhit, guruhiiy munosabatlar, pedagogik qo'llab-quvvatlash va tengdoshlar bilan muloqot kabi omillar kasbiy motivatsiyaga ta'siri o'rganilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy-psixologik faktorlar talabaning kasbiy faoliyatga qiziqishi, tashabbuskorligi va ijodiy yondashuvini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Maqola natijalari pedagogik amaliyotda kasbiy motivatsiyani oshirish bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqishda foydalanilishi mumkin.

Kalit so'zlar: kasbiy motivatsiya, ijtimoiy-psixologik omillar, ijodiy soha, talaba, pedagogik qo'llab-quvvatlash.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОТИВАЦИИ У СТУДЕНТОВ ТВОРЧЕСКИХ НАПРАВЛЕНИЙ

Аннотация: В данной статье анализируются социально-психологические факторы формирования и развития профессиональной мотивации у студентов творческих направлений. Рассматривается влияние социального окружения, групповых взаимодействий, педагогической поддержки и общения со сверстниками на профессиональную мотивацию. Результаты исследования показывают, что социально-психологические факторы играют важную роль в повышении интереса студентов к профессиональной деятельности, инициативности и творческого подхода.

Ключевые слова: профессиональная мотивация, социально-психологические факторы, творческая сфера, студент, педагогическая поддержка.

THE SOCIO-PSYCHOLOGICAL FACTORS OF PROFESSIONAL MOTIVATION AMONG STUDENTS OF CREATIVE FIELDS

Abstract: This article examines the socio-psychological factors influencing the formation and development of professional motivation among students of creative fields. The study explores the impact of social environment, group interactions, pedagogical support, and peer communication on professional motivation. The findings indicate that socio-psychological factors play a crucial role in enhancing students' interest in professional activity, initiative, and creative approach.

Keywords: professional motivation, socio-psychological factors, creative fields, student, pedagogical support.

Kirish. Ijodiy sohalar — san'at, dizayn, jurnalistika, kino, reklama va boshqa yaratuvchanlikni talab qiluvchi kasb va faoliyatlarni o'z ichiga oladi. Bunday sohalarda muvaffaqiyatga erishish nafaqat texnik bilim va amaliy ko'nikmalarni egallash, balki shaxsning kasbiy motivatsiyasi va ijtimoiy-psixologik tayyorgarligi bilan bevosita bog'liqdir (Amabile, 1996; Torrance, 2008). Shu nuqtai nazardan, kasbiy motivatsiya — shaxsning professional faoliyatga bo'lgan ichki qiziqishi, maqsadga intilishi, tashabbuskorligi va mehnatsevarligi — ijodiy ishlar samaradorligini belgilovchi muhim psixologik mexanizm sifatida qaraladi.

So'nggi yillarda pedagogika va psixologiya sohalarida ijodiy kasblar talabalari motivatsiyasini o'rganish bo'yicha ko'plab tadqiqotlar olib borildi. Masalan, Torrance ijodiy salohiyatni rivojlantirishda shaxsning motivatsion tayyorgarligi muhimligini ta'kidlaydi. Amabile esa ijodiy ishning samaradorligi, g'oya va innovatsiyalarni ilgari surishda shaxsning ichki motivatsiyasi hal qiluvchi omil ekanini ko'rsatadi. Shu bilan birga, Vygotskyning ijtimoiy konstruktivizm nazariyasi shuni ta'kidlaydiki, shaxsning kasbiy motivatsiyasi uning ijtimoiy muhit, guruhviy munosabatlar va pedagogik qo'llab-quvvatlash tizimi bilan chambarchas bog'liqdir. Bandura ning ijtimoiy o'rganish nazariyasi esa shuni ko'rsatadiki, talabalar kasbiy qobiliyat va motivatsiyani tengdoshlar va ustozlarni kuzatish, taqlid qilish va mentorlik orqali rivojlantiradi. Shu nuqtai nazardan, ijodiy soha talabalarda kasbiy motivatsiyani shakllantirishda ijtimoiy-psixologik omillarning roli katta ahamiyatga ega. Ular talabaning kasbiy faoliyatga qiziqishi, tashabbuskorligi, mustaqil qaror qabul qilish va ijodiy yondashuvini rivojlantirishda bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mazkur maqolaning maqsadi — ijodiy soha talabalarda kasbiy motivatsiyaning ijtimoiy-psixologik omillarini aniqlash, ularning professional rivojlanishdagi ahamiyatini tahlil qilish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish. Tadqiqotning vazifalari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Kasbiy motivatsiya va uning tarkibiy elementlarini nazariy jihatdan o'rganish;
2. Ijtimoiy-psixologik omillarni aniqlash va ularning talabaning kasbiy motivatsiyasiga ta'sirini baholash;
3. Amaliy mashg'ulot va pedagogik metodlar orqali motivatsiyani oshirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish.

Shunday qilib, maqola ijodiy soha talabalarida kasbiy motivatsiyaning ijtimoiy-psixologik asoslarini ilmiy jihatdan tahlil qilib, pedagogik amaliyot va ta'lim jarayonini samarali takomillashtirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Kasbiy motivatsiya shaxsning professional faoliyatga bo'lgan ichki qiziqishi, tashabbuskorligi, mehnatsevarligi va maqsadga intilish jarayoni sifatida qaraladi (Ryan & Deci, 2000). Shu bilan birga, o'zbek olimlari ham ijodiy soha talabalarida motivatsiyaning ijtimoiy-psixologik omillarini ilmiy jihatdan tadqiq qilgan. Masalan, A. G'oziev ijodiy kasblar talabalarida kasbiy motivatsiya shaxsning individual qobiliyatlari, ijodiy salohiyati va ijtimoiy muhit bilan bevosita bog'liqligini ko'rsatadi. Unga ko'ra, motivatsiyaning barqaror shakllanishi shaxsning kasbiy faolligini, muammolarni hal qilish qobiliyatini va ijodiy yondashuvini oshiradi. Shuningdek, M. Xolmatov ijodiy soha talabalari orasida o'tkazilgan tadqiqotlarda pedagogik qo'llab-quvvatlash va tengdoshlar bilan muloqotning motivatsiyani rivojlantirishda sezilarli rol o'ynashini aniqladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, guruhdagi ijobiy ijtimoiy muhit va konstruktiv muloqot talabalarni tashabbuskor, mas'uliyatli va ijodiy faol bo'lishga rag'batlantiradi.

O'zbek psixolog olimi F. Yo'ldoshev kasbiy motivatsiya va ijodiy salohiyat o'rtasidagi bog'liqlikni tadqiq qilib, ijodiy soha talabalarida kasbiy motivatsiyaning yuqori darajasi ularning muammoli vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish va innovatsion yechimlar topish qobiliyatini kuchaytirishini ta'kidladi. Shu bilan birga, U. Abduvokhidov ijodiy faoliyatga yo'naltirilgan treninglar va guruhli mashg'ulotlarning shaxsning ijtimoiy-psixologik tayyorgarligi va kasbiy motivatsiyasini oshirishda samarali ekanligini ilmiy tadqiqotlar bilan isbotladi.

Nazariy jihatdan, kasbiy motivatsiyaning shakllanishi va rivojlanishida quyidagi ijtimoiy-psixologik omillar muhim rol o'ynaydi:

1. Ijtimoiy muhit va pedagogik qo'llab-quvvatlash – shaxsga yo'naltirilgan pedagogik yondashuv, konstruktiv fikr-mulohaza va rag'batlantirish motivatsiyani oshiradi (G'oziev, 2015).
2. Shaxslararo munosabatlar – tengdoshlar va ustozlar bilan samarali muloqot orqali shaxs professional me'yorlarni egallaydi va tashabbuskorlik xususiyatlarini rivojlantiradi (Xolmatov, 2018).
3. Guruhli va jamoaviy faoliyat – ijodiy loyihalar, guruh mashg'ulotlari va treninglar talabaning ijtimoiy o'zaro ta'sir ko'nikmalarini va muammolarni hal qilish qobiliyatini oshiradi (Abduvokhidov, 2019).
4. Shaxsning ichki motivatsiyasi va ijodiy salohiyati – shaxsning o'zini anglash va ichki motivatsiyasini rivojlantirish kasbiy motivatsiyaning barqarorligini ta'minlaydi (Yo'ldoshev, 2020).

Shu asosda, o'zbek olimlarining tadqiqotlari ijodiy soha talabalarida kasbiy motivatsiyaning shakllanishi nafaqat individual psixologik xususiyatlar, balki ijtimoiy

muhit, pedagogik ta'sir va shaxslararo munosabatlar bilan uzviy bog'liqligini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi.

Nazariy asoslar shuni ko'rsatadiki, ijodiy soha talabalarda kasbiy motivatsiyani oshirishda ijtimoiy-psixologik omillarni hisobga olgan tizimli pedagogik yondashuv zarurdir. Bu esa ularning professional yetukligi, ijodiy faolligi va bozor sharoitida raqobatbardoshligini ta'minlaydi.

Tahlil va natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ijodiy soha talabalarda kasbiy motivatsiyaning shakllanishida ijtimoiy-psixologik omillar hal qiluvchi rol o'ynaydi. So'rovnoma va intervyular natijalari asosida aniqlanishicha, talabalarning 78% ijtimoiy muhit va pedagogik qo'llab-quvvatlash darajasiga qarab o'z kasbiy faoliyatga bo'lgan qiziqishining sezilarli darajada oshganini ta'kidlagan. Bu natija Vygotsky va G'oziev tadqiqotlari bilan mos keladi, ularda shaxsning kasbiy motivatsiyasi uning ijtimoiy muhit bilan o'zaro ta'siriga bog'liqligi ta'kidlangan. Shuningdek, talabalarning 65% tengdoshlar bilan faol muloqot va guruh loyihalarida ishtirok etish orqali tashabbuskorligi va ijodiy yondashuvini rivojlantirganini bildirgan. Bu Bandura va Xolmatovning ijtimoiy o'rganish nazariyasini tasdiqlaydi, ya'ni kuzatish, taqlid va mentorlik jarayonlari shaxsning kasbiy motivatsiyasini sezilarli darajada kuchaytiradi. Shu bilan birga, guruh mashg'ulotlarda konstruktiv fikr-mulohaza almashinuvi talabaning o'zini anglash va professional yondashuvini rivojlantirishga yordam beradi, bu esa shaxsning ichki motivatsiyasini mustahkamlaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, pedagogik ta'sirning turli shakllari — shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, mentorlik, refleksiya va guruh treninglar — ijodiy soha talabalarda kasbiy motivatsiyaning barqaror shakllanishiga yordam beradi. Masalan, intervyular davomida talabalarning 72% pedagoglarning konstruktiv fikr-mulohazasi va qo'llab-quvvatlovi ularni yangi ijodiy g'oyalarni amalga oshirishga rag'batlantirganini bildirgan. Shu bilan birga, motivatsiya darajasi yuqori bo'lgan talabalar noaniq vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qilish va muammolarni ijodiy yechimlar orqali hal qilishda ham yuqori natijalarni ko'rsatgan. Bu Yo'ldoshev (2020) tadqiqotlari bilan uyg'unlashadi, unda ijodiy salohiyat va kasbiy motivatsiya o'rtasidagi ijobiy bog'liqlik isbotlangan.

Natijalar shuni ham ko'rsatadiki, kasbiy motivatsiyaning yuqori darajasi talabaning tashabbuskorligi, intizomi va mas'uliyatini kuchaytiradi. Masalan, talabalarning 68% ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, guruhdagi konstruktiv munosabatlar va pedagogik rag'batlantirish tufayli o'z ishlarini mustaqil va samarali bajarishga intilishini bildirgan. Shu bilan birga, ijodiy faoliyatga yo'naltirilgan guruh mashg'ulotlari va loyihalar talabalarni nafaqat texnik ko'nikmalar, balki kommunikativ, ijtimoiy va psixologik moslashuv ko'nikmalari bilan ham boyitadi (Abduvokhidov, 2019; Xolmatov, 2018). Maqola muhokamasida shuni ta'kidlash kerakki, ijodiy soha talabalarda kasbiy motivatsiya individual psixologik xususiyatlar

bilan bir qatorda ijtimoiy-psixologik omillar orqali shakllanadi. Shu nuqtai nazardan, pedagogik amaliyotda kasbiy motivatsiyani oshirish uchun shaxsga yo'naltirilgan metodik yondashuvlar, mentorlik tizimi, guruhviy mashg'ulotlar va refleksiya asosidagi treninglar qo'llanilishi zarur. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy muhit va shaxslararo munosabatlar talabaning ijodiy va kasbiy faolligini rag'batlantiruvchi asosiy omil hisoblanadi. Shuningdek, natijalar ilmiy jihatdan ijtimoiy-psixologik omillar va kasbiy motivatsiya o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni tasdiqlaydi. Ularni qo'llash orqali pedagogik jarayon samaradorligini oshirish, talabalarning kasbiy yetukligini, ijodiy faolligini va bozor sharoitida raqobatbardoshligini oshirish mumkin. Shu bilan birga, natijalar shuni ko'rsatadiki, kasbiy motivatsiyani oshirish shaxsning professional o'sishi, muammoli vaziyatlarda tezkor va ijodiy qaror qabul qilish qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Natijalarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki: ijtimoiy-psixologik omillarni hisobga olgan holda kasbiy motivatsiyani rivojlantirish tizimli pedagogik yondashuvni talab qiladi. Bu esa ijodiy soha talabalarda kasbiy yetuklik va ijodiy samaradorlikni ta'minlashning asosiy omili hisoblanadi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ijodiy soha talabalarda kasbiy motivatsiyaning shakllanishi murakkab va ko'p omilli jarayon bo'lib, u nafaqat shaxsning individual psixologik xususiyatlari, balki ijtimoiy-psixologik muhit, shaxslararo munosabatlar, pedagogik ta'sir va guruhviy faoliyat bilan bevosita bog'liqdir. Ijtimoiy muhit talabaning ijodiy faolligi va kasbiy motivatsiyasini rag'batlantiruvchi asosiy omil sifatida xizmat qiladi, ayniqsa pedagogik qo'llab-quvvatlash va konstruktiv fikr-mulohaza mavjud bo'lsa, talaba o'z kasbiy maqsadlariga intilish, tashabbuskorlik va muammolarni hal qilish qobiliyatini sezilarli darajada oshiradi. Shuningdek, tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, talabalarning kasbiy motivatsiyasi ularning ijodiy salohiyati va mustaqil faoliyat ko'rsatish qobiliyati bilan uzviy bog'liq. Masalan, Yo'ldoshev tadqiqotlariga ko'ra, motivatsiyasi yuqori bo'lgan talabalar noaniq vaziyatlarda innovatsion yechimlar topish va ijodiy vazifalarni samarali bajarishda ancha yuqori natijalarni ko'rsatadi. Bu holat A.N. Leontievning faoliyat nazariyasi bilan mos keladi, unda shaxsning kasbiy rivojlanishi uning faoliyatdagi faolligi va ichki motivatsiyasi bilan uzviy bog'liq ekanligi ta'kidlangan. Maqola natijalari shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy-psixologik omillarni hisobga olgan holda kasbiy motivatsiyani shakllantirish tizimli pedagogik yondashuvni talab qiladi. Shaxsga yo'naltirilgan metodik yondashuvlar, guruhviy loyihalar, mentorlik, refleksiya va ijodiy mashg'ulotlar motivatsiyani oshirishda samarali vositalar sifatida namoyon bo'ladi. Bu esa talabaning professional yetukligi, ijodiy faolligi va bozor sharoitida raqobatbardoshligini ta'minlashga xizmat.

Shuni hisobga olgan holda, quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqilishi mumkin:

1. Pedagogik muhitni optimallashtirish – ta'lim muassasalarida konstruktiv ijtimoiy muhit yaratish, pedagoglarning qo'llab-quvvatlashi va talabalarni rag'batlantirish tizimini kuchaytirish;

2. Mentorlik va individual yondashuvni joriy etish – talabalarni kasbiy va ijodiy maqsadlariga erishishda doimiy maslahat va kuzatuv bilan ta'minlash;

3. Guruhiy loyihalar va treninglarni kengaytirish – ijodiy jamoalarda ishlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish va konstruktiv fikr-mulohaza almashish orqali shaxslararo munosabatlarni rivojlantirish;

4. Refleksiya va o'z-o'zini baholash metodlarini tatbiq etish – talabalarga o'z yutuqlari va kamchiliklarini tahlil qilish orqali kasbiy motivatsiyasini oshirish imkonini yaratish;

5. Shaxsga yo'naltirilgan rag'batlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish – ijodiy faoliyat va tashabbuskorlikni rag'batlantiruvchi rag'batlar va mukofot tizimlarini joriy etish.

Shu bilan birga, tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kasbiy motivatsiyani rivojlantirish shaxsning professional o'sishi, muammoli vaziyatlarda tezkor va ijodiy qaror qabul qilish qobiliyatini oshiradi, shuningdek, ularning kasbiy barqarorligi va mehnat bozorida raqobatbardoshligini ta'minlaydi. Demak, ijodiy soha talabalarida kasbiy motivatsiya va ijtimoiy-psixologik omillarni uyg'unlashtirgan holda shakllantirish pedagogik va psixologik amaliyotning asosiy vazifasi sifatida qaraladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
2. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.
3. G'oziev, A. (2015). Ijodiy kasblar talabalarida kasbiy motivatsiya va ijtimoiy-psixologik omillar. *Psixologiya va pedagogika jurnali*, 3(12), 45–52.
4. Xolmatov, M. (2018). Ijodiy soha talabalari orasida pedagogik qo'llab-quvvatlashning kasbiy motivatsiyaga ta'siri. *O'zbekiston Pedagogika Ilmlari*, 2(7), 33–41.
5. Yo'ldoshev, F. (2020). Kasbiy motivatsiya va ijodiy salohiyat: talaba psixologiyasi tadqiqoti. *Ilmiy izlanishlar*, 5(15), 101–112.
6. Abduvokhidov, U. (2019). Ijodiy faoliyatga yo'naltirilgan guruh mashg'ulotlarining psixologik ahamiyati. *O'zbekiston Psixologik Tadqiqotlar Jurnali*, 4(8), 27–36.
7. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.